

ขอแรง: การสร้างส่วนรวมในการบุกยึดที่ดินของเกษตรกร ภาคใต้

พีรณัฐ พงษ์ภรณ์¹

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ศึกษามโนทัศน์เรื่องส่วนรวม ผ่านปฏิบัติการการบุกยึดที่ดินและการจัดการชุมชน หลังจากที่ขบวนการเกษตรกรภาคใต้ยึดที่ดินได้ วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้ โดยมีคำถามคือ มโนทัศน์เรื่องส่วนรวมของเกษตรกรไร้ที่ดินในภาคใต้มีลักษณะเช่นไร ข้อเสนองานชิ้นนี้คือ ขอแรงหรือส่วนรวมของขบวนการเกษตรกรไร้ที่ดินนั้นแตกต่างออกไปจากมโนทัศน์ว่าด้วยส่วนรวมที่มีอยู่เดิม กลุ่มแรกมองว่าส่วนรวมคือความอุ่นใจ ดังนั้นรัฐจึงต้องเข้ามาเปลี่ยนส่วนรวมให้กลายเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ ส่วนกลุ่มที่สอง ซึ่งเน้นไปที่กรรมสิทธิ์ของชุมชนกลับมีข้อจำกัด เพราะกลุ่มนี้มองว่าส่วนรวมมีที่มาจากวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิม แต่กรณีของขบวนการเกษตรกรภาคใต้นั้น พวกเขาไม่ได้มีรากเหง้ามาจากชุมชนเดิมเดียวกัน แต่พวกเขารวมกลุ่มเพื่อตอบโต้กับการสูญเสียที่ดินในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา โดยพวกเขาสร้างส่วนรวมขึ้นมาใหม่ผ่านการยึดที่ดินของนายทุนและออกแบบการจัดการที่ดินในฐานะที่เป็นส่วนรวมร่วมกันขึ้นมาใหม่ การสร้างส่วนรวมของขบวนการไม่ได้นำไปสู่ความอุ่นใจและไม่จำเป็นต้องอ้างอิงกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ทำให้เราต้องพิจารณาความหมายและนัยสำคัญของมโนทัศน์ส่วนรวมที่แตกต่างออกไปจากงานสองกลุ่มข้างต้น

คำสำคัญ: ขอแรง ส่วนรวม เกษตรกรไร้ที่ดิน การบุกยึดที่ดิน ภาคใต้

---

¹ นักศึกษาปริญญาโท ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ <Email: peranatcc@gmail.com>

So Lang: The Establishment of Commons Through Land-grabbing by Southern Peasants of Thailand

Peranat Pruksarat²

ABSTRACT

This article analyzes the concepts of common through lands occupation and communities' management after the land occupation of Southern Peasants Movement. My purpose is to make a new understanding about the concepts of common of Southern Peasants Movement. The research question is how the concepts of common operated by Southern Peasants. I argue that So Lang or common of Southern Peasants Movement is distinctive from the two previous common perspectives, which can be divided into two groups of scholars. The first group described the Common as a chaos, so the state has to direct the disorder lands of common into private properties. The second group explained the Common is rooted in the community, which is based on culture. However, in the case of Southern Peasants Movement, the peasants are not rooted in the culture-based community, but they form a movement to struggle against the land-grabbing of the state, who is cooperated with capitalists in the last three decades. They negotiated with the state by forming new common through occupation lands of capitalists and designed managed the taken properties as

---

² Graduate of the Master Degree Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University <Email: peranatcc@gmail.com>

a common. Therefore, establishment of commons, in this case, do not lead to chaos and do not rely on cultural roots of community. The finding leads to rethinking about the concepts of common which distinct from these two groups of scholars.

Keywords: So Lang, Common, Landless Peasants, Land Occupation, Southern Thailand

บทนำ

ภายใต้บริบทของการรวมศูนย์อำนาจเพื่อการอนุรักษ์ป่า รัฐได้ประกาศให้มีการยกเลิกสัมปทานป่าไม้และได้ประกาศให้มีการขยายเขตพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นหลัง พ.ศ.2532 ภายใต้บริบทดังกล่าวได้เกิดงานวิพากษ์การรวมศูนย์ผ่านการศึกษาการจัดการป่าชุมชน เพื่อตอบโต้การรวมศูนย์ที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนที่อาศัยในพื้นที่ที่ถูกกำหนดว่าเป็นป่าถูกกีดกันออกไป งานศึกษาที่สำคัญ เช่น งานของ Tubpun and Prachuabmoh (1992) Ramitanondh, Ganjanapan, & Ganjanapan (1993) Santasombat (1999) มีข้อเสนอร่วมกันว่า ชุมชนที่อาศัยในเขตป่าที่พวกเขาศึกษานั้น ไม่ได้เป็นผู้ทำลายป่า เนื่องจากชุมชนเหล่านั้นมีมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมที่มองว่า ป่าเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแลหรือเป็นป่าของชุมชน มโนทัศน์ดังกล่าวเกิดจากชุมชนสัมพันธ์กับป่ามานานจนก่อเกิดเป็นความเข้าใจและการพึ่งพาอยู่ร่วมกันได้ ในแง่นี้รัฐต้องไม่กีดกันชุมชนออกจากการอนุรักษ์ ต่อมาหลัง พ.ศ.2540 รัฐได้เข้ามารวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรมากยิ่งขึ้น ทั้งการรวมศูนย์การจัดการที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ (Pintobtang, 1997) ส่งผลให้กระแสการศึกษาป่าชุมชนพัฒนาไปสู่กระแสการศึกษาสิทธิชุมชน กล่าวคือสิทธิชุมชนได้เข้ามายกระดับการอธิบายความขัดแย้งว่า การรวมศูนย์ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อชุมชนที่มีพื้นที่ทำกินในเขตป่าเท่านั้น ในทางกลับกันการรวมศูนย์ส่งผลต่อชุมชนที่อาศัยตามแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ทิวทัศน์สังคม ในแง่นี้การตอบโต้การรวมศูนย์ต้องถูกยกระดับจากการตอบโต้ด้วยการศึกษาการจัดการป่าชุมชน ไปสู่การศึกษาวิถีผลิตหรือลักษณะสังคมในชุมชนท้องถิ่นโดยรวม งานศึกษาที่สำคัญ เช่น งานของ Sirichai et al. (2003) และ Prachumrat (2006) มีข้อเสนอร่วมกันว่า สิทธิชุมชนเป็นมโนทัศน์เรื่องอำนาจในการปกครองตนเองของชุมชน อำนาจดังกล่าวนี้เป็นสิ่งดำรงอยู่ในชุมชนมานานจากการที่ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ มีวิถีการผลิตแบบยังชีพ ซึ่งสะท้อนถึงการพึ่งพาตนเองได้อย่างไรก็ตาม รัฐได้เข้ามาแย่งชิงและกีดกันชุมชนออกจากการเข้าถึงทรัพยากร ชุมชนจึงมีสิทธิหรือมีความชอบธรรมในการทวงคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากรของตนเอง หรือเรียกร้องการกระจายอำนาจ ในกรณีของการต่อสู้เรียกร้องการกระจายอำนาจในการจัดการที่ดิน ได้มีการนำมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมของงานศึกษาป่าชุมชนไปพัฒนาเป็นข้อเสนอเพื่อใช้ต่อสู้ทางนโยบาย โดยเฉพาะเรื่องโฉนดชุมชน มีงานศึกษา เช่น งานของ Chariamphan (2012) และ Dondee (2016) เป็นต้น งานศึกษาที่กล่าวข้างต้นต่างสอดคล้องกับกระแสการวิพากษ์ความคิดเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ในโลกภาษาอังกฤษ เช่น งานของ Macpherson (1978) ที่วิพากษ์ว่าระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

เป็นระบบที่เน้นความเป็นเจ้าของและการกีดกัน Berkes (1989) วิพากษ์ว่าระบบกรรมสิทธิ์ต้องยึดโยงกับเงื่อนไขที่ผู้คนในสังคมต้องเผชิญ และ Ostrom and Hess (2000) ที่เสนอให้การจัดการทรัพยากรอยู่ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมโดยชุมชน

ภายใต้บริบทของการรวมศูนย์ พ.ศ.2546 ภาคใต้ได้เกิดปรากฏการณ์เกษตรกรไร้ที่ดินรวมกลุ่มบุกยึดสวนปาล์มของนายทุนที่เข้าทำประโยชน์โดยมิชอบ เมื่อยึดที่ดินได้แล้ว เกษตรกรไร้ที่ดินได้ทำการเผาต้นปาล์มของนายทุนและทำการจัดสรรที่ดินโดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย หนึ่ง พื้นที่ส่วนรวมของชุมชน สอง พื้นที่อยู่อาศัยครอบครัวละ 1 ไร่ ซึ่งอยู่ติดกันเป็นชุมชน และสาม พื้นที่ทำกินครอบครัวละ 10 ไร่ นอกจากนี้เกษตรกรไร้ที่ดินยังได้สร้างระบบการใช้แรงงานร่วมให้เกษตรกรไร้ที่ดินทุกคนมีหน้าที่ต้องใช้แรงงานบนผืนดินที่ตนยึดมา อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกษตรกรไร้ที่ดินในภาคใต้นี้ไม่อาจใช้มโนทัศน์เรื่องส่วนรวมของงานศึกษาที่กล่าวถึงข้างต้นได้ เนื่องจากเกษตรกรที่เข้ายึดที่ดินไม่ได้มีพื้นเพชุมชนเดียวกันและไม่ได้ใช้ความเป็นชุมชนดั้งเดิมในการต่อสู้ ในทางกลับกันพวกเขาอ้างอิงการยึดที่ดินกับ “ขอแรง” ด้วยบริบทที่มีความเฉพาะนี้ทำให้ผู้เขียนใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากภาคสนามเพื่อสร้างการอธิบายมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมแบบใหม่ว่า มโนทัศน์เรื่องส่วนรวมของเกษตรกรไร้ที่ดินในภาคใต้มีลักษณะเช่นไร

เพื่อตอบคำถามข้างต้น บทความนี้แบ่งเนื้อหาของบทความออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย หนึ่ง ทบทวนมโนทัศน์เรื่องส่วนรวม (common) ด้วยการแบ่งงานศึกษาที่เกี่ยวข้องออกเป็นสองส่วนคือ กลุ่มสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์โดยรัฐและกลุ่มสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมโดยชุมชน สอง ศึกษาพัฒนาการของความขัดแย้งในที่ดินภาคใต้ สาม กรณีศึกษาขบวนการเกษตรกรภาคใต้ และสี่ “ขอแรง” มโนทัศน์ว่าด้วยส่วนรวมของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้ ซึ่งเป็นข้อเสนอหลักของบทความชิ้นนี้

1. ทบทวนมโนทัศน์เรื่องส่วนรวม (common) ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ผู้เขียนทบทวนมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมโดยการแบ่งงานศึกษาที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย หนึ่ง กลุ่มสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์โดยรัฐ และสองกลุ่มสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมโดยชุมชน

1.1 กลุ่มสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ

ในศตวรรษที่ 18 ป่าไม้ในยุโรปถูกใช้งานอย่างหนักจนมีสภาพเสื่อมโทรม ส่งผลให้เกิดการตั้งวิชาเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้แห่งแรกที่มหาวิทยาลัยไฟรบวร์ก ประเทศเยอรมนี นักการป่าไม้มองว่าเหตุผลที่ป่าเสื่อมโทรม เพราะป่าเป็นของส่วนรวมที่ไม่มีเจ้าของและไร้การดูแล พวกเขาจึงเสนอให้รัฐสถาปนาอำนาจเหนือทรัพยากรป่าให้กลายเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ โดยการตั้งหน่วยงานเฉพาะที่มีบทบาทหน้าที่และความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับการควบคุมฟื้นฟูสภาพป่าเข้ากำกับดูแล (Usher, 2009) มโนทัศน์ที่ว่าของส่วนรวมจะเสื่อมโทรม เพราะไม่มีเจ้าของพบได้ในงานของ Gordon (1954) ที่ศึกษาการจัดการทรัพยากรทางทะเล ประเด็นสำคัญของงานชิ้นนี้ต้องการเสนอว่า ทรัพยากรทางทะเลมีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรม เนื่องจากมันไม่มีเจ้าของและไร้การดูแล Gordon ใช้กฎผลตอบแทนลดน้อยถอยลง (the law of diminishing) มาอธิบายข้อเสนอดังกล่าวไว้ว่า คนที่เข้ามาใช้ของส่วนรวมหวังจะกอบโกยผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด แต่การจับปลาจำนวนมากในทะเลแทนที่จะได้ผลตอบแทนมากกลับได้ผลตอบแทนน้อย เพราะการจับปลาชนิดหนึ่งมากเกินไปจะส่งผลต่อจำนวนประชากรปลาที่ลดลงและส่งผลกระทบต่อการสูญพันธุ์ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ที่ตัดสินใจผ่านผลประโยชน์สูงสุดจึงนำมาอธิบายการใช้ทรัพยากรส่วนรวมไม่ได้ เพราะจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากร Hardin (1968) จึงเสนอว่า การคิดถึงผลประโยชน์สูงสุดของมนุษย์ไม่ใช่แค่การคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของมนุษย์ที่จะได้จากการรักษาทรัพยากรด้วย การมุ่งกอบโกยทรัพยากรเพียงอย่างเดียวจะนำไปสู่โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม (the tragedy of the commons) หมายถึง การที่ทรัพยากรส่วนรวมไร้การกำกับดูแล มันจึงถูกใช้อย่างทิ้งขว้าง

กล่าวได้ว่า มโนทัศน์เรื่องส่วนรวมของกลุ่มสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐมองว่าส่วนรวมคือ ทรัพยากรที่ไม่มีเจ้าของ ไร้การจัดการ และมีลักษณะเปิดกว้าง (open access resources) ให้ใครก็ได้มาใช้ ด้วยเหตุนี้มันจึงมีแนวโน้มถูกทำลายจากการที่ผู้คนเข้ามาแย่งชิงอย่างวุ่นวายและจากการที่ไม่มีใครทำหน้าที่ดูแลรักษา ทางออกของปัญหาคือ ต้องให้รัฐเข้ามาจัดการควบคุมด้วยการทำให้ทรัพยากรส่วนรวมเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ

1.2 กลุ่มสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมโดยชุมชน

ภายใต้กระแสการวิพากษ์ระบบกรรมสิทธิ์ Macpherson (1978) วิพากษ์ระบบกรรมสิทธิ์โดยรัฐแบบที่ Hardin เสนอว่าเป็นระบบที่ไม่ยึดโยงกับเงื่อนไขของสังคม เพราะเป็นระบบที่ยอมรับการอ้างสิทธิ์ความเป็นเจ้าของโดยสมบูรณ์ของรัฐ เพื่อการเข้าใช้ประโยชน์และกีดกันผู้อื่นนอกจากการใช้ประโยชน์ในสิ่ง ๆ หนึ่ง ระบบดังกล่าวสามารถนำไปสู่ปัญหาการกีดกันสิทธิ์ของผู้คนและการไม่นำที่ดินไปใช้ประโยชน์ Macpherson เสนอว่า ยังมีระบบที่ไม่เน้นการกีดกัน แต่เน้นการยอมรับการอ้างสิทธิ์ของปัจเจกบุคคลในการที่จะไม่ถูกกีดกันจากการใช้ประโยชน์ในสิ่ง ๆ หนึ่ง ระบบดังกล่าวเรียกว่า ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวม (common property) งานของ Berkes (1989) สนับสนุนข้อวิพากษ์ของ Macpherson ว่าระบบกรรมสิทธิ์ต้องยึดโยงกับเงื่อนไขของสังคม Berkes ใช้กรณีศึกษาชาวครีโอลอเมริกันมาอธิบายว่า ชาวครีโอลอเมริกันต้องต่อสู้ดิ้นรนกับความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติด้วยการปรับตัว และประสานความร่วมมือภายในกลุ่ม เช่น เมื่อสัตว์ที่พวกเขาล่ามีน้อยพวกเขามีข้อตกลงร่วมกันว่าห้ามล่า พวกเขาไม่ได้แข่งขันแย่งชิงทรัพยากรแบบล้างผลาญอย่างที่กลุ่มแรกอ้าง แต่พวกเขามีการออกแบบการจัดการทรัพยากรให้เหมาะสมกับเงื่อนไขที่ผู้คนในสังคมต้องเผชิญ สำหรับ Ostrom and Hess (2000) ส่วนรวมที่ไร้เจ้าของ (owner) ไม่ได้ไร้การอ้างสิทธิ์หรือไร้การกำกับดูแลอย่างที่ Hardin และงานกลุ่มแรกอ้างเสมอไป เพราะของส่วนรวมอาจอยู่ในรูปแบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวที่มีผู้ครอบครอง (proprietor) จำนวนหนึ่งอ้างสิทธิ์ที่จะไม่ถูกกีดกันนอกจากการใช้ประโยชน์ ผู้ครอบครองคือผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของโดยสมบูรณ์ต่อกรรมสิทธิ์ส่วนรวม แต่เป็นผู้อ้างสิทธิ์ที่จะไม่ถูกกีดกันจากการใช้ประโยชน์ในของส่วนรวมและเป็นผู้ที่ทำหน้าที่กำกับดูแลของส่วนรวมไม่ให้ผู้ที่ไม่มีส่วนในการช่วยดูแลรักษาของส่วนรวมเข้ามาตัดดวงผลประโยชน์อย่างไร้การควบคุม ในแง่นี้ข้อเสนอเรื่อง โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม ของ Hardin จึงไม่สามารถนำมาใช้ได้ในทุกกรณีแบบไม่มีเงื่อนไข ในทางกลับกันการเสนอให้รัฐดูแลทรัพยากรทั้งหมดต่างหากที่จะนำไปสู่ความหายนะ เนื่องจากทรัพยากรส่วนรวมมีลักษณะกว้างใหญ่รัฐไม่สามารถดูแลทั้งหมดได้ อีกทั้งการอนุรักษ์ของรัฐคือการกีดกันผู้คน ทรัพยากรจึงไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ Ostrom and Hess จึงเสนอให้การจัดการทรัพยากรอยู่ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของชุมชน ให้ชุมชนเป็นผู้ใช้และเป็นผู้ดูแล ตีความให้รัฐเป็นผู้จัดการ

ในกรณีของสังคมไทยช่วง พ.ศ.2530 ได้เกิดการศึกษาร่วมกันเพื่อได้กับการรวมศูนย์หรือการที่รัฐอ้างระบบกรรมสิทธิ์โดยรัฐในการกีดกันคนออกจากป่า เช่น งานของ Ramitanondh, Ganjanapan, & Ganjanapan (1993) พูดถึงการมีอยู่ของระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมโดยชุมชนว่า ชุมชนหลายแห่งในภาคเหนือมีป่าชุมชนกล่าวคือ ป่าชุมชนเป็นระบบการจัดการทรัพยากรที่ผูกโยงกับความเชื่อเรื่องผี ผีคืออำนาจทางวัฒนธรรมที่กำหนดการใช้งานพื้นที่แต่ละแห่ง เช่น บริเวณป่าชุมชนต้นน้ำจะมีผีดำรงอยู่ จึงไม่อนุญาตให้ผู้คนเข้าไปทำการเพาะปลูกหรือรบกวน สมาชิกในชุมชนต้องช่วยกันดูแลรักษาป่าต้นน้ำ เพราะถ้าหากมีคนไปรบกวนผีผีก็จะลงโทษไม่ให้ไถนาของพวกเขาคืออดมสมบูรณ์ เป็นต้น กล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องผีเป็นระบบที่กำหนดรูปแบบการใช้ทรัพยากรของคนในชุมชน เช่นเดียวกับ Santasombat (1999) ที่พูดถึงความเจ็บป่วยว่า เมื่อมีสมาชิกในชุมชนป่วยพวกเขาจะเชื่อว่าความป่วยเกิดจากผี ผู้ป่วยต้องไปละเมิดกฎเกณฑ์บางอย่างที่ชุมชนมีต่อป่า ผู้ป่วยจึงต้องนอนหมอนและเคารพต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า ความเชื่อดังกล่าวตอกย้ำว่าพวกเขาไม่ได้เป็นเจ้าของป่า แต่เป็นเพียงผู้ใช้และผู้ดูแลร่วมกับสมาชิกชุมชน คนกับป่าจึงอยู่ร่วมกันได้ หรืองานศึกษาสิทธิชุมชนในช่วง พ.ศ.2540 ของ Sirichai et al. (2003) ที่ตอบได้ การรวมศูนย์ผ่านการศึกษากการทำประมงในภาคใต้ว่า ชุมชนประมงในภาคใต้สัมพันธ์กับทะเลและฝั่งพาดตนเองอย่างยาวนานจนก่อเกิดเป็นมโนทัศน์เรื่องส่วนรวม พวกเขา มองทะเลว่าเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมที่คนในชุมชนต้องช่วยดูแล อย่างไรก็ตาม รัฐได้เข้ามาแย่งชิงทรัพยากรจากการอนุญาตให้ทุนเข้ามากวาดเอาทรัพยากรออกไป อีกทั้งยังพยายามกีดกันให้พวกเขาต้องออกจากพื้นที่ทำกิน

ท่ามกลางกระแสต่อต้านการรวมศูนย์ Pintobtang (1997) เสนอว่าการเกิดขึ้นของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม เกิดจากชาวบ้านต้องการทวงคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากรที่ถูกรัฐและทุนแย่งชิง ต่อมานำไปสู่งานของ Chariamphan (2012) เสนอว่าโฉนดชุมชนเป็นผลจากการพัฒนามโนทัศน์เรื่องส่วนรวมโดยเฉพาะเรื่องป่าชุมชนให้กลายเป็นข้อเสนอในทางนโยบาย ขณะที่ Dondee (2016) เสนอว่าโฉนดชุมชนเป็นหนึ่งในยุทธวิธีการต่อสู้ของขบวนการชาวบ้าน เพื่อทวงคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากร

กล่าวได้ว่า กลุ่มแรกอธิบายว่าส่วนรวมคือ ทรัพยากรที่ไม่มีเจ้าของและเปิดกว้างให้ใครก็ได้เข้ามาใช้ประโยชน์โดยไร้การกำกับดูแล การไร้การกำกับดูแลทำให้ทรัพยากรส่วนรวมเสื่อมโทรม ข้อเสนอคือ การให้รัฐสถาปนาอำนาจเหนือทรัพยากรส่วนรวมให้กลายเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่สองแย้งว่า ส่วนรวมไม่มี

เจ้าของก็จริง แต่ส่วนรวมไม่ได้ไร้การกำกับดูแลเสมอไป ส่วนรวมคือทรัพยากรส่วนรวมที่มีชุมชนเข้าไปสถาปนาอำนาจทางวัฒนธรรมเหนือทรัพยากรให้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของชุมชน โดยมีสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ใช้และเป็นผู้กำกับดูแลทรัพยากรส่วนรวม ท้ายที่สุดพวกเขาเสนอให้รัฐยอมรับอำนาจของชุมชนผ่านการออกโฉนดชุมชน แม้ว่ากลุ่มที่สองจะเสนอว่าส่วนรวมมีการกำกับดูแล แต่มีโน้ตค้นดังกล่าวยังจำกัดเฉพาะส่วนรวมที่เป็นของชุมชนดั้งเดิม ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ไม่สามารถนำแนวทางนี้ไปใช้กับกรณีศึกษาการยึดที่ดินของเกษตรกรไร้ที่ดินที่ไม่ได้เป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมได้ ซึ่งจะกล่าวในส่วนถัดไป

2. พัฒนาการของความขัดแย้งในที่ดินภาคใต้

ผู้เขียนได้แบ่งพัฒนาการของความขัดแย้งในที่ดินภาคใต้ออกเป็น 3 ยุค ประกอบด้วย ยุคแรก ก่อน พ.ศ.2500 ชุมชนหลายแห่งในภาคใต้เป็นชุมชนที่เกิดจากเกษตรกรหนีภัย แล้วเข้าไปบุกเบิกป่าสร้างที่ดินทำกินของตัวเอง (Tubpun & Prachuabmoh, 1992) อย่างไรก็ตาม รัฐมีความพยายามในการควบคุมเกษตรกรเหล่านั้นในการผลิตส่วนเกินผ่านการส่งเสริมให้พวกเขาบุกเบิกพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา เพื่อให้พวกเขาผลิตสินค้าเข้าสู่ตลาด รัฐจะรับรองกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในที่ดินและการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานผ่านโครงการนิคมสร้างตนเอง (Jongquin, 1964) โครงการสวนทดลองยาง (Kaewsuan, 1994) ผลจากนโยบายรัฐที่ส่งเสริมให้เกษตรกรบุกเบิกพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรมยางพารา ทำให้เกษตรกรภาคใต้ส่วนหนึ่งกลายเป็นผู้มั่งคั่งส่วนตัวในที่ดิน (Nartsupha & Chanikompradit, 1997)

ยุคที่สอง พ.ศ.2500–2532 เป็นยุคที่นโยบายการบุกเบิกป่าถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ทรัพยากรเสียหายและถูกนำมาใช้อย่างไม่คุ้มค่า เนื่องจากเกษตรกรภาคใต้ยังมีพลังการผลิตต่ำ จุดเปลี่ยนสำคัญด้านนโยบายจึงเกิดขึ้นจากการที่รัฐส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนพัฒนาพลังการผลิต ด้วยการตั้งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พ.ศ.2503 (Berkoff, 1976) และยุติการส่งเสริมให้เกษตรกรบุกเบิกพื้นที่ป่า รัฐจะจัดสรรที่ดินให้เกษตรกรเองผ่านการออกพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518 เพื่อให้เกษตรกรมีที่ดินทำกิน (Ariyaviriyant, 2009) รวมถึงการเร่งรัดออกโฉนดที่ดินตามมติคณะรัฐมนตรี 3 เมษายน พ.ศ.2527 (Sumnuanyen, 2006) ผลลัพธ์คือเกษตรกรภาคใต้ไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินเพิ่ม แต่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐให้ลงทุนเพิ่มพลังการผลิตในที่ดินที่มีอยู่เดิม อย่างไรก็ตาม เกษตรกรภาคใต้จำนวนหนึ่งที่ไร้ทุนและไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินได้ตัดสินใจ

เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพื่อยึดที่ดินนายทุนและกระจายการถือครองที่ดิน

ยุคที่สาม พ.ศ.2532-ปัจจุบัน เป็นยุคที่เกษตรกรรมภาคใต้มีแนวโน้มสูญเสียที่ดินมากขึ้น (National Statistical Office, 2014) จากกระแสการแย่งยึดที่ดิน (land grabbing) กล่าวคือ ตั้งแต่นโยบายส่งเสริมการค้าและการลงทุนในรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นต้นมา ที่ดินในฐานะปัจจัยทางการผลิตกลายเป็นที่ต้องการของตลาด ส่งผลให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินเพื่อนำไปแก่งกำไร ที่ดินไม่ได้ถูกนำไปใช้เพื่อการผลิตหรือสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจใด ๆ (Sumnuanyen, 2006) พร้อมกันนั้นในช่วง พ.ศ.2535 เกิดวิกฤตราคายางพาราตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรภาคใต้ที่สัมพันธ์กับระบบตลาดเป็นหนี้ (Bundhuwong & Unno, 2003) เกษตรกรผู้ได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดินจากผลของนโยบายรัฐในยุคก่อนหน้า มีแนวโน้มเลิกทำเกษตร (deagrarianization) และนำที่ดินไปขาย บางส่วนกลายเป็นแรงงานรับจ้าง (Dondee, 2016) และมีแนวโน้มที่ยังทำเกษตรในที่ดินขนาดเล็กต่อ พร้อมกับการเป็นแรงงานรับจ้าง (Chiangthong, 2014) แนวโน้มดังกล่าวเห็นได้จากตารางแสดงการสูญเสียที่ดินในรอบ 30 ปี

ตาราง 1 แสดงการสูญเสียที่ดินในรอบ 30 ปี

ขนาดการ ถือครองที่ดิน (ไร่)	จำนวนผู้ถือครองที่ดินในภาคใต้ในรอบ 30 ปี (คน)		
	พ.ศ.2536	พ.ศ.2546	พ.ศ.2556
จำนวนผู้ถือครอง ที่ดินต่ำสุด (ต่ำกว่า 6 ไร่)	169,073	255,633	351,944
จำนวนผู้ถือครอง ที่ดินสูงสุด (มากกว่า 140 ไร่)	3,953	2,778	2,609

ที่มา: National Statistical Office, 2014

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่า ในรอบ 30 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2536 ถึง พ.ศ.2556 จำนวนผู้ถือครองที่ดินต่ำสุดมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันผู้ที่ถือครองที่ดินสูงสุดกลับมีจำนวนลดต่ำลง ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าที่ดินจำนวนมากกระจุกตัวอยู่ที่คนส่วนน้อย ขณะที่คนจำนวนมากนั้นไร้ที่ดินหรือมีที่ดินน้อยมากจนกระทั่งไม่สามารถทำการผลิตได้

นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์ที่เกษตรกรไร้ที่ดินรวมตัวต่อสู้เพื่อเรียกร้องที่ดินทำกิน เช่น การเกิดขึ้นของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย พ.ศ.2550 (Dondee, 2016) การเกิดขึ้นของสหพันธ์เกษตรกรภาคใต้ พ.ศ.2551 (Aphorn, 2014) เป็นต้น กล่าวได้ว่า ยุคแรกเกษตรกรภาคใต้จำนวนหนึ่งกลายเป็นผู้มั่งคั่งในที่ดิน อันเป็นผลจากนโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้เกษตรกรบุกเบิกป่า ยุคที่สอง เกษตรกรภาคใต้ไม่สามารถบุกเบิกป่าเพิ่มขึ้นได้ แต่เกษตรกรภาคใต้หันมาลงทุนพัฒนาพลังการผลิตในที่ดินของตน ซึ่งรัฐสนับสนุน และยุคที่สาม เกษตรกรภาคใต้มีแนวโน้มสูญเสียที่ดิน จากกระแสการแย่งยึดที่ดินและวิกฤตผลผลิตตกต่ำ

3. กรณีศึกษาขบวนการเกษตรกรภาคใต้

ใน พ.ศ.2545 เกษตรกรไร้ที่ดินจำนวนหนึ่งที่ได้รับผลจากกระแสการแย่งยึดที่ดินและวิกฤตผลผลิตตกต่ำ ได้ออกมาเรียกร้องให้รัฐนำที่ดินที่หมดสัญญาสัมปทานมาปฏิรูปให้กับเกษตรกรได้มีที่ดินทำกิน การออกมาเรียกร้องดังกล่าวนำไปสู่การสร้างเครือข่ายองค์กรประชาชนสุราษฎร์ธานี เพื่อติดตามผลการเรียกร้อง อย่างไรก็ตาม ข้อเรียกร้องของเกษตรกรไร้ที่ดินไม่ได้รับการตอบรับจากรัฐ พวกเขาจึงรวมตัวขอข้อมูลที่เกี่ยวกับที่ดินที่หมดสัญญาเช่าและเช่าตรวจสอบพื้นที่ เช่น ที่ดินในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดกระบี่ เมื่อเข้าไปตรวจสอบแล้วพบว่า ที่ดินที่พวกเขาเรียกร้องให้รัฐนำมาปฏิรูป มีนายทุนเข้าทำประโยชน์ในรูปแบบสวนปาล์มน้ำมันขนาดใหญ่โดยมิชอบ ในเวลาต่อมาจึงเกิดเหตุการณ์สำคัญ เช่น เกิดการสร้างเครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนภาคใต้ เครือข่ายดังกล่าวได้ระดมสมาชิกยึดที่ดินด้วยการตั้งพื้นที่ไม่ให้นายทุนเข้าทำประโยชน์และกดดันให้รัฐเร่งจัดสรรที่ดินให้ตน (Aphorn, 2014) รัฐแก้ไขปัญหาด้วยการใช้กำลังเข้าปราบปรามจนเกษตรกรไร้ที่ดินต้องล่าถอยออกไป (Kaiyoorawongs, 2006) เหตุการณ์ดังกล่าวกลายเป็นจุดเริ่มต้นของกระแสการยึดที่ดินในภาคใต้ เกษตรกรไร้ที่ดินหลายพื้นที่ได้รวมตัวเป็นกลุ่มย่อย ๆ บุกยึดที่ดินที่นายทุนเข้าทำประโยชน์โดยมิชอบแล้วเรียกร้องให้รัฐเร่งจัดสรรที่ดิน เช่น การยึดที่ดินของ “กลุ่มผู้ชุมนุมไร้ที่ดินทำกิน” ในจังหวัดกระบี่ (Kaewsen, 2016) และการบุกยึด

ที่ดินของ “สหพันธ์เกษตรกรภาคใต้” ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (Aphorn, 2014)

ท่ามกลางกระแสการบุกยึดที่ดิน เกษตรกรจำนวนหนึ่งตัดสินใจเข้าร่วมต่อสู้ เช่น กรณีของลุงขาว (นามสมมุติ) มีอาชีพเป็นเกษตรกร พ.ศ.2548 ลุงขาวกับพวก ได้เข้าร่วมกลุ่มยึดที่ดินและเรียกร้องให้รัฐจัดสรรที่ดิน รัฐยอมจัดสรรที่ดินให้ แต่มีเงื่อนไขว่าจะจัดสรรให้เฉพาะคนท้องถิ่นในพื้นที่จัดสรรและขนาดที่ดินที่จัดสรรจะมีขนาดต่ำกว่า 10 ไร่ ลุงขาวกับพวกไม่ใช่คนท้องถิ่นจึงไม่ได้รับสิทธิ์ อย่างไรก็ตาม ลุงเห็นว่าผู้ที่ได้รับสิทธิ์กลับมีชีวิตที่ไม่แตกต่างจากลุง คนที่รัฐจัดสรรที่ดินให้ไม่มีใครอาศัยในพื้นที่จัดสรรได้ เนื่องจากรัฐไม่ได้วางแผนการสร้างชุมชน รัฐเพียงแค่แบ่งที่ดินเกือบ 10 ไร่ ให้แต่ละคนเป็นก้อน ๆ ซึ่งห่างกันมาก การพัฒนาสาธารณูปโภคไม่ทั่วถึง และผู้คนมีวิถีชีวิตต่างคนต่างอยู่ บางคนถูกนายทุนข่มขู่หรือเกลี้ยกล่อมให้ขายที่ดิน ท้ายสุดปรากฏว่าเมื่อเกษตรกรได้ที่ดินแล้วเกษตรกรส่วนใหญ่นำที่ดินไปขาย

กรณีของลุงแสง (นามสมมุติ) มีอาชีพรับจ้างกรีดยางก่อนที่จะไปทำงานรับจ้างซ่อมมอเตอร์ไซด์ ลุงแสงไม่มีที่ดินทำกินเป็นหลักแหล่ง เขาอาศัยบ้านเช่าเป็นที่หลับนอน วันหนึ่งเจ้าของบ้านเช่าบอกลุงแสงว่า สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีที่ดินจะจัดสรรให้คนจน แต่นายทุนสวนปาล์มน้ำมันใช้สิทธิพลเรือนไม่ยอมออกจากพื้นที่ทำให้จัดสรรที่ดินไม่ได้ ถ้าลุงแสงอยากได้ที่ดินก็ต้องไปรวมกลุ่มกับคนอื่นยึดที่ดิน ลุงแสงตัดสินใจเข้ากลุ่มหวังให้ลูกและครอบครัวมีบ้านมีที่ดินทำกินเป็นหลักแหล่ง กลุ่มที่ลุงแสงเข้าร่วมสามารถรวมสมาชิกได้ 100 คน แต่หลังจากเข้าไปยึดที่ดินแล้วกลับมีคนอยู่ในที่ดินที่ยึดได้เพียง 3 คน เนื่องจากพวกเขาไม่มีความคิดว่าการยึดที่ดินคือ การเข้าไปจับจองที่ดินแล้วรอคอยว่าสักวันหนึ่งรัฐจะรับรองที่ดินที่ตนจับจองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของตน พวกเขาเข้ามาจับจองที่ดินแล้วกลับบ้านส่วนที่เหลือ 3 คน คอยดูแลจับจองที่ดินไว้แล้วจะมีสมาชิกส่งเสียบ้างมาให้ ผลที่เกิดขึ้นคือ รัฐไม่รับรองกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในที่ดิน

กรณีของบ้าน้อย (นามสมมุติ) ทำงานรับจ้างเก็บกาแฟก่อนไปขับรถรับส่งผู้โดยสารที่กรุงเทพฯ ๗ บ้าน้อยขับรถโดยสาร 10 ปี แต่รู้สึกว่าตัวเองยังไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวมีบ้านมีที่ดินทำกินให้ตัวเอง ท่ามกลางกระแสการยึดที่ดินในภาคใต้ บ้าน้อยจึงตัดสินใจเข้าร่วม กลุ่มที่บ้าน้อยเข้าร่วมบอกว่าเขาจะให้ที่ดินคนละ 20 ไร่ แต่ไม่ได้จัดสรรที่ดินให้ตามที่บอก กลุ่มไม่บอกรายละเอียดว่าที่ดินที่ยึดได้เป็นที่ดินประเภทใด และตอนกลางคืนมีการขโมยปาล์มของนายทุน บ้าน้อยรู้สึกว่ากลุ่มตัวเองเหมือนโจรที่เข้ามาเพื่อขโมยปาล์ม ท้ายที่สุดบ้าน้อยตัดสินใจออกจากกลุ่ม กรณีของบ้าน้อยชี้ให้เห็นว่าการที่กลุ่มไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดการที่ดินจะทำให้พวกเขา

สูญเสียความชอบธรรมในการต่อสู้ ซึ่งทำยที่สุดสมาชิกตัดสินใจออกจากกลุ่ม

ภายหลังจากความล้มเหลวในการยึดที่ดินของกลุ่มย่อยต่าง ๆ ที่ไม่สามารถนำเอาที่ดินที่ยึดได้มายกระดับคุณภาพชีวิตให้คนมีที่ดินปลูกบ้านมีที่ดินทำกิน เกษตรกรไร่ที่ดินกลุ่มหนึ่งจึงรวมตัวเพื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับการต่อสู้เรื่องที่ดินว่าการต่อสู้ที่ผ่านมามีข้อผิดพลาด 4 ประการ ประกอบด้วย หนึ่ง การแยกกันต่อสู้เป็นกลุ่มย่อยทำให้เกษตรกรไร่ที่ดินอ่อนแอ เนื่องจากรัฐไม่เคยสนใจข้อเรียกร้องของคนกลุ่มเล็ก ๆ และนายทุนสามารถใช้อิทธิพลเถื่อนกดดันได้ง่าย พวกเขาจึงเสนอให้เกษตรกรไร่ที่ดินที่แยกเป็นกลุ่มย่อยรวมเป็นหนึ่งเดียวให้เกิดความเข้มแข็ง การรวมกลุ่มจะไม่แบ่งแยกกว่าเป็นคนจากที่ไหน ส่งผลให้ พ.ศ.2551 เกิดขบวนการเกษตรกรภาคใต้ ขึ้นในฐานะองค์กรของเกษตรกรไร่ที่ดินในภาคใต้ สอง การจัดสรรที่ดินของรัฐในรูปแบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในที่ดินทำให้เกษตรกรนำที่ดินไปขาย สาม การเข้ามาจับจองที่ดินไม่ได้ทำให้เกษตรกรมีที่ดินทำกิน เพราะรัฐไม่รับรองกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในที่ดินให้ และ สี่ การต่อสู้ที่ไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดการที่ดินจะทำให้การต่อสู้ล้มเหลว

จากกรณีดังกล่าวขบวนการเกษตรกรภาคใต้นั้นแตกต่างจากภาคอื่น เนื่องจากพวกเขาไม่ได้เป็นคนท้องถิ่นเดิม แต่พวกเขามาจากหลายพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยร่วมกันบุกยึดที่ดินของนายทุน ดังนั้นพวกเขาจึงต้องออกแบบการจัดการที่ดินในฐานะที่เป็นระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของคนทุกคนขึ้นมาใหม่ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการจัดการระบบกรรมสิทธิ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนทุกมิติ ซึ่งในส่วนต่อไปจะชี้ให้เห็นว่า ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ส่วนรวมที่พวกเขาสร้างขึ้นมาแตกต่างออกไปจากแนวคิดที่ว่าด้วยระบบกรรมสิทธิ์โดยรัฐและระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมโดยชุมชน

3.1 ส่วนรวมไม่ได้วุ่นวาย แต่คือการจัดการ

เมื่อเกษตรกรไร่ที่ดินสามารถรวมตัวและถอดบทเรียนการต่อสู้ที่ผ่านมาได้แล้ว พวกเขาได้ออกแบบยุทธศาสตร์การต่อสู้ร่วมกันว่า พวกเขาต้องสร้างระบบการจัดการที่ดินที่จะไม่ทำให้เกษตรกรต้องสูญเสียที่ดินอีก โดยการสร้างระบบการจัดการที่ดินที่กำกับไม่ให้เกษตรกรนำที่ดินไปขายและกำกับให้เกษตรกรต้องนำที่ดินไปใช้ทำมาหากิน พวกเขาจึงเลือกใช้ยุทธวิธีบุกยึดที่ดินที่นายทุนเข้าทำประโยชน์โดยมิชอบ กลับคืนสู่เกษตรกรผู้ยากไร้ การยึดที่ดินเป็นการนำที่ดินที่ควรจะเป็นของเกษตรกร กลับคืนสู่เกษตรกร เกษตรกรจะทำการเกษตรไม่ได้หากไม่มีที่ดิน ที่ดินจึงเคียงคู่กับเกษตรกรหรือที่ดินเป็นของเกษตรกร เมื่อเกษตรกรไร่ที่ดินยึดที่ดินได้แล้วเกษตรกรไร่ที่ดินต้องอยู่อาศัยทำมาหากินบนที่ดินที่ตนยึดมา

พวกเขาเริ่มต้นด้วยการแอบเข้าไปในสวนป่าลึมน้ำมนต์ที่นายทุนเข้าทำประโยชน์ โดยมีขอบและจะตั้งแคมป์อยู่รวมกันก่อน จากนั้นจะมีการจัดกลุ่มย่อยเพื่อแบ่งงานกันทำ เช่น จะมีการจัดแบ่งเวรยามให้แต่ละกลุ่มรับผิดชอบ เมื่อแบ่งกลุ่มเสร็จแล้ว จะมีการกำหนดให้เริ่มฆ่าต้นป่าลึมน้ำมนต์ของนายทุน เพราะว่าพวกเขาไม่สามารถสร้างที่อยู่อาศัยและทำการเกษตรได้หากต้นป่าลึมน้ำมนต์ของนายทุนยังคงมีอยู่ การที่พวกเขาฆ่าป่าลึมน้ำมนต์แล้วใช้แรงงานของตนในการปลูกสร้าง จะทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกหวงแหนและรู้สึกมีส่วนร่วมในการครอบครองสมบัติส่วนรวมของพวกตน เนื่องจากพวกเขาได้ใช้หยาดเหงื่อและแรงงานปลูกสร้างสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ไม่ได้เข้ามาขโมยผลป่าลึมน้ำมนต์ของนายทุน อีกทั้งการฆ่าป่าลึมน้ำมนต์จะลดการคุกคามของนายทุนลงได้ การที่นายทุนเข้ามาคุกคามด้วยการใช้อิทธิพลเนื่องทั้งการข่มขู่ การลอบยิง และการฟ้องร้องทางกฎหมาย เพราะว่านายทุนหวงแหนผลประโยชน์ที่เกิดจากต้นป่าลึมน้ำมนต์ของพวกเขากว่าป่าลึมน้ำมนต์เป็นการทุบทำลายสมบัติหรือผลประโยชน์ของนายทุนให้หมดสิ้นเมื่อนายทุนไม่มีผลประโยชน์ พวกเขาก็จะลดการคุกคามลง

เมื่อฆ่าป่าลึมน้ำมนต์เสร็จเกษตรกรไร่ที่ดินจะจัดสรรที่ดินออกเป็น 3 ส่วนตามลำดับความสำคัญ ประกอบด้วย หนึ่ง พื้นที่ส่วนรวมสำหรับใช้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น สร้างอาคารกลางสำหรับพักอาศัยร่วมกันแทนการนอนใต้ต้นป่าลึมน้ำมนต์ สร้างแปลงผักผลไม้สำหรับเป็นเสบียง สอง พื้นที่อยู่อาศัยจัดสรรให้ครอบครัวละ 1 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัยจะอยู่ในพื้นที่เดียวกันเพื่ออยู่รวมเป็นชุมชน และสาม พื้นที่ทำกินจัดสรรให้ครอบครัวละ 10 ไร่ ซึ่งจะอยู่รอบพื้นที่อยู่อาศัย การจัดสรรที่ดินที่กล่าวมาไม่ได้เป็นสิ่งที่รับประกันว่าเกษตรกรไร่ที่ดินทุกคนที่เข้าร่วมต่อสู้จะได้รับการจัดสรรที่ดิน เพราะการจัดสรรที่ดินของขบวนการเกษตรกรภาคใต้นั้นมีเงื่อนไขในการจัดสรรสำคัญ 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย หนึ่ง เกษตรกรไร่ที่ดินต้องเข้ามาอยู่ในพื้นที่จนครบ 3 เดือน จึงจะได้รับการจัดสรรที่ดิน 1 ไร่ สำหรับสร้างที่อยู่อาศัย ถ้าอยู่ครบ 1 ปี จะได้รับการจัดสรรที่ทำกิน 10 ไร่ และสอง เมื่อเกษตรกรไร่ที่ดินเข้าร่วมต่อสู้ เกษตรกรไร่ที่ดินจะถูกตรวจสอบด้วยระบบเก็บคะแนน 3 ประเภท ประกอบด้วย หนึ่ง คะแนนอยู่ในชุมชนใช้วิธีนับคะแนนตามจำนวนวัน สอง คะแนนกิจกรรมส่วนรวมใช้วิธีนับตามจำนวนกิจกรรม และสาม คะแนนเวรยามใช้วิธีนับตามจำนวนครั้ง หากอยู่ในพื้นที่ครบตามเงื่อนไขเวลาและคะแนนกิจกรรมดี เกษตรกรไร่ที่ดินจะนัดประชุมและมีมติร่วมกันให้จัดสรรที่ดินให้กับเกษตรกรไร่ที่ดินคนดังกล่าว อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรไร่ที่ดินได้ที่ดินแล้วแต่ต่อมาหากเขาไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่ยอมทำประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับ

องค์กรจะเรียกประชุมและมีมติร่วมกันให้ยึดที่ดินของเขาคนนั้นกลับคืนสู่ส่วนรวม

ความคิดเรื่องการยึดที่ดินสามารถเชื่อมโยงไปถึงมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมได้ กล่าวคือเดิมที่ดินตามธรรมชาตินั้นไร้เจ้าของ แต่ภายใต้บริบทการแย่งยึดที่ดินรัฐ และทุนได้สถาปนาอำนาจเหนือที่ดินให้ที่ดินกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ หรือกลายเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของนายทุนจนเบียดขับให้เกษตรกรส่วนหนึ่งไร้ที่ดิน เกษตรกรไร้ที่ดินภายใต้การนำของขบวนการเกษตรกรภาคใต้จึงได้รวมกลุ่มบุกยึดที่ดินที่นายทุนเข้าทำประโยชน์โดยมิชอบ เพื่อปลดปล่อยที่ดินที่ถูกขโมยไปกลับคืนสู่การเป็นส่วนรวมอีกครั้ง การที่ที่ดินได้แปรสภาพจากการเป็นกรรมสิทธิ์ของใครคนใดคนหนึ่งไปเป็นส่วนรวม ไม่ได้ทำให้ที่ดินดังกล่าวถูกใช้งานอย่างไร้การกำกับดูแล ในกรณีของขบวนการเกษตรกรภาคใต้กลับพบว่าพวกเขามีระบบกำกับดูแลที่ดินที่เข้มข้น การจัดสรรที่ดินไม่ได้จัดสรรให้ทุกคนแต่จัดสรรให้เฉพาะผู้ที่ผ่านเงื่อนไขเมื่อผ่านเงื่อนไขเกษตรกรไร้ที่ดินเป็นเพียงผู้ครอบครองไม่ใช่เจ้าของที่ดิน ความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับที่ดินยังถูกกำกับเสมอ ดอกผลจากแรงงานที่ผลิบานเหนือผืนดินคือรูปธรรมว่าพวกเขากำกับดูแลที่ดิน หากมีใครไม่ใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ตนได้รับ ที่ดินของเขาจะถูกนำกลับไปสู่การเป็นส่วนรวมอีกครั้ง

3.2 ส่วนรวมสร้างใหม่ได้

การต่อสู้ของเกษตรกรไร้ที่ดินแม้สามารถขับไล่นายทุนออกจากพื้นที่ ด้วยการเปลี่ยนสวนปาล์มให้กลายเป็นที่ดินสร้างบ้านและที่ดินสำหรับการผลิตได้แล้ว แต่การต่อสู้ของเกษตรกรไร้ที่ดินยังไม่จบ รัฐมองว่าการยึดที่ดินของเกษตรกรไร้ที่ดินเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เกษตรกรไร้ที่ดินจึงต้องต่อสู้ด้วยการพิสูจน์ให้รัฐเห็นว่าสิ่งที่พวกเขาทำนั้นมีความชอบธรรม ความชอบธรรมที่เกษตรกรไร้ที่ดินพูดถึงมาจากความคิดที่ว่า ที่ดินเป็นของเกษตรกร ถ้าเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน เกษตรกรก็ทำการผลิตไม่ได้ เกษตรกรไร้ที่ดินจึงมีสิทธิทวงคืนที่ดินที่ถูกรัฐและนายทุนแย่งชิงไปกลับคืนมา เมื่อเกษตรกรไร้ที่ดินสามารถทวงคืนที่ดินกลับมาได้แล้ว เกษตรกรไร้ที่ดินจะทำการจัดสรรและเข้าใช้ประโยชน์ เพื่อพิสูจน์ให้รัฐเห็นเป็นรูปธรรมว่าพวกเขามีระบบในการจัดการที่ดินที่ดีกว่ารัฐและพวกเขาสามารถนำที่ดินที่ได้มาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม

เมื่อเกษตรกรไร้ที่ดินเช่าต้นปาล์มและขับไล่นายทุนออกจากพื้นที่ได้แล้ว ที่ดินที่เกษตรกรไร้ที่ดินยึดมาได้เต็มไปด้วยซากปรักหักพังของต้นปาล์ม เกษตรกรไร้ที่ดินต้องเริ่มต้นปลูกสร้างทุกสิ่งใหม่ทั้งหมด เพราะสวนปาล์มของนายทุนเป็นสวนปาล์ม

เชิงเดี่ยว เกษตรกรไร่ที่ดินจะต้องช่วยกันตระเวนหาพืชผักจากภายนอกเพื่อนำมาปลูกลงบนพื้นที่ส่วนรวมเป็นอันดับแรกสำหรับเป็นเสบียง ในเบื้องต้นพืชที่ต้องหาให้ได้มากที่สุดคือกล้วย เนื่องจากผืนดินที่ปลูกปาล์มเป็นเวลานานดินจะแห้งเสีย การนำกล้วยมาปลูกจะช่วยฟื้นฟูสภาพดินให้มีความชื้นขึ้น การปลูกกล้วยเป็นนโยบายที่ทางขบวนการเกษตรกรภาคใต้กำหนดให้ทุกคนใช้แรงงานร่วมปลูกกล้วยในพื้นที่ส่วนรวม และปลูกกล้วยไม่ต่ำกว่า 100 ต้น ในที่ดินทำกินตัวเอง นอกจากนี้เกษตรกรไร่ที่ดินต้องใช้แรงงานร่วมในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการใช้ชีวิต เช่น การสร้างถนน การขุดสระน้ำ การขุดหลุมขยะ เป็นต้น

เมื่อเกษตรกรไร่ที่ดินสามารถปลูกสร้างสิ่งต่าง ๆ ในพื้นที่ส่วนรวมได้แล้วพวกเขาก็จะเริ่มให้สมาชิกแต่ละคนขยับขยายไปปลูกสร้างสิ่งอื่น ๆ ในพื้นที่ส่วนตัวที่พวกเขาครอบครอง อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการปลูกสร้างในพื้นที่ส่วนตัว เรากลับพบว่าพื้นที่ส่วนตัวยังคงมีมิติของการใช้แรงงานร่วมดำรงอยู่ กล่าวคือการสร้างบ้านพวกเขาจะสร้างบ้านด้วยการเรียกให้สมาชิกคนอื่นมาช่วย เพราะไม่ใช่ทุกคนจะสร้างบ้านด้วยตัวเองได้และการมีคนมาช่วยจะทำให้งานเสร็จเร็วขึ้น อีกกรณีคือการปลูกพืชในที่ดินทำกิน 10 ไร่ พวกเขานิยมทำงานเป็นกลุ่ม เนื่องจากพื้นที่ทำกินเป็นแนวกันชนระหว่างสวนปาล์มของนายทุนที่ยังไม่ถูกยึดกับพื้นที่ที่อยู่อาศัยของเกษตรกรไร่ที่ดิน พื้นที่ทำกินจึงเป็นพื้นที่อันตรายทำให้พวกเขานิยมไปทำงานเป็นกลุ่ม

การมีที่อยู่อาศัยและมีที่ดินทำกินในพื้นที่ส่วนตัว ไม่ได้ทำให้เกษตรกรไร่ที่ดินกลุ่มนี้แยกตัวเองออกจากกลุ่มเมื่อได้ที่ดิน อย่างที่กล่าวไปตอนต้นว่าพื้นที่ที่สำคัญอันดับแรกคือพื้นที่ส่วนรวม ในแต่ละเดือนมักมีการกำหนดกิจกรรมให้เกษตรกรไร่ที่ดินนำแรงงานของตนมาใช้ร่วมกันในพื้นที่ส่วนรวม เช่น การทำนารวม การตัดหญ้ารอบชุมชน การปลูกกล้วย เป็นต้น กิจกรรมที่จัดมีการเก็บคะแนน หากเกษตรกรไร่ที่ดินคนไหนไม่ยอมร่วมกิจกรรมเขาจะถูกตัดเดือนก่อนที่จะถูกยึดที่ดินกลับคืนสู่ของส่วนรวม การมีพื้นที่ส่วนรวมทำให้เกษตรกรไร่ที่ดินยังรวมตัวเป็นกลุ่มได้หลังจากได้พื้นที่ส่วนตัวแล้ว การรวมกลุ่มส่งผลดีต่อพวกเขาในด้านที่ช่วยพัฒนาพื้นที่ส่วนรวมให้ดีขึ้นและในด้านที่ช่วยสร้างความสามัคคี ซึ่งจำเป็นในการต่อสู้กับรัฐและนายทุน นอกจากนี้การมีพื้นที่ส่วนรวมยังช่วยกำกับควบคุมให้เกษตรกรไร่ที่ดินต้องทำประโยชน์บนผืนดินที่ตนยึดได้เสมอ เกษตรกรไร่ที่ดินเป็นผู้ตัดสินใจยึดที่ดินเพราะต้องการที่ดิน เมื่อได้ที่ดินมาแล้วจึงต้องใช้

การจัดสรรให้มีพื้นที่ส่วนรวมเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะสร้างสังคมใหม่ เกษตรกรไร้ที่ดินต้องการสร้างสังคมใหม่ในความหมายที่แตกต่างจากสังคมที่ทำให้พวกเขาเป็นเกษตรกรไร้ที่ดิน ซึ่งในสังคมเดิม ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวมีความเข้มข้น แต่พวกเขาต้องการสร้างสังคมที่มีความเป็นส่วนรวมสูง เพื่อแบ่งปันและไม่ต้องการกลับไปเป็นเกษตรกรไร้ที่ดินอีก ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของเรื่องนี้ คือพวกเขาสร้างสังคมที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของที่ดินโดยสมบูรณ์ เกษตรกรทุกคนสามารถเข้าถึงสิทธิการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเข้าทำประโยชน์ในที่ดินและร่วมใช้แรงงานในกิจกรรมส่วนรวม หากไม่ต้องการทำประโยชน์ในที่ดิน ที่ดินจะถูกนำกลับมาเป็นของส่วนรวมอีกครั้ง การจัดสรรในลักษณะเช่นนี้เองที่เกษตรกรไร้ที่ดินมองว่าระบบในการจัดการที่ดินของพวกเขาดีกว่าระบบของรัฐ ซึ่งเน้นความเป็นเจ้าของและการกีดกัน

ขบวนการเกษตรกรภาคใต้เป็นขบวนการต่อสู้เรื่องทรัพยากรที่มีลักษณะเฉพาะ ในแง่ที่พวกเขาไม่สามารถอ้างถึงการต่อสู้ของตัวเองกับความเป็นท้องถิ่นที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมได้ พวกเขาผลักดันการต่อสู้ให้เป็นประเด็นทางการเมืองว่าพวกเขามีความชอบธรรมในการใช้ที่ดิน เพราะที่ดินที่พวกเขายึดเป็นที่ดินที่รัฐจัดสรรให้และเป็นที่ดินที่นายทุนใช้ประโยชน์โดยมิชอบ นอกจากนี้พวกเขาใช้ชีวิตและการทำงานเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นเป็นรูปธรรมว่า พวกเขามีศักยภาพในการกำกับดูแลและทำประโยชน์ในที่ดิน การต่อสู้ของขบวนการเกษตรกรภาคใต้จึงต่างจากขบวนการต่อสู้เรื่องทรัพยากรที่ใช้ประเด็นทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ เช่น งานของ Pintobtang (1997) ที่พูดถึงขบวนการชาวบ้านที่ลุกขึ้นมาปกป้องวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นซึ่งถูกรัฐทำลาย งานของ Sirichai et al. (2003) ที่พูดถึงขบวนการชาวบ้านที่ออกมาเรียกร้องให้รัฐยอมรับสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชน และงานของ Sumnuanyen (2006) ที่พูดถึงการทวงคืนที่ดินสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การยึดที่ดินของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้ชี้ให้เห็นมิติใหม่ในมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมว่าส่วนรวมสามารถเกิดขึ้นได้จากเงื่อนไข 2 ประการ ประกอบด้วย หนึ่ง ส่วนรวมเกิดขึ้นได้จากการออกแบบระบบการจัดการ และสอง ส่วนรวมเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอ้างอิงกับวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่เกิดจากการร่วมกันสร้างใหม่ ประเด็นต่อไปผู้เขียนจะพูดถึงข้อเสนอว่าด้วยมโนทัศน์เรื่องส่วนรวมในมิติใหม่ เพื่อใช้ในการทำความเข้าใจการยึดที่ดินของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้

4. “ขอแรง” มโนทัศน์ว่าด้วยส่วนรวมของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้

มโนทัศน์เรื่องส่วนรวมของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้ถูกเรียกในภาษาท้องถิ่นว่า “ขอแรง” งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับขอแรง เช่น Roekphinit (1994) อธิบายว่าขอแรงคือ วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนแรงงานที่สัมพันธ์กับระบบเครือญาติและเครือข่ายการแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนแรงงานมีลักษณะของการขอความร่วมมือให้ช่วยทำบางสิ่งบางอย่างโดยไม่หวังผลตอบแทน ต่อมาในช่วงที่เริ่มมีการปลูกยางพารา การขอความร่วมมือได้เปลี่ยนไปสู่การต้องขอใช้แรงงานให้คนที่เคยมาช่วย Nartsupha and Chanikornpradit (1997) อธิบายว่าขอแรงคือ วัฒนธรรมการช่วยเหลือของผู้คนตามหมู่บ้านในอดีต เนื่องจากในอดีตหมู่บ้านต่าง ๆ มีที่ดินจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากร ผู้คนจึงต้องช่วยเหลือกันและกัน หรือในงานของ Sirichai et al. (2003) ที่อธิบายขอแรงว่าเป็นวัฒนธรรมการช่วยเหลือของผู้คนที่ดำรงอยู่มานานเนื่องจากระบบนิเวศในภาคใต้นั้นเลวร้ายเต็มไปด้วยอันตราย คนใต้จึงต้องช่วยเหลือกันจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยรักพวกพ้อง โดยรวมขอแรงถูกอธิบายว่าหมายถึง วัฒนธรรมการช่วยเหลือพึ่งพาของคนใต้ที่มีจิตใจดีงามรักพวกพ้องซึ่งดำรงอยู่ในสังคมดั้งเดิม

จากกรณีศึกษาเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้ชี้ให้เห็นว่า ขอแรงของพวกเขาแตกต่างจากคำอธิบายข้างต้น ขอแรงของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้ไม่ได้เกิดจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เนื่องจากเกษตรกรไร้ที่ดินที่ร่วมยึดที่ดินมีพื้นเพมาจากหลากหลายพื้นที่ พวกเขาาร่วมกันยึดสวนปาล์มของนายทุนแล้วสร้างชุมชนขึ้นมาใหม่ อีกทั้งขอแรงของเกษตรกรไร้ที่ดินไม่ได้เกิดจากจิตใจที่ดีงามอยากช่วยเหลือ แต่ขอแรงของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้เป็นการต่อสู้ที่บังคับให้พวกเขาต้องใช้แรงงานร่วมกัน การต่อสู้ได้สะท้อนผ่านการสร้างระบบการจัดการที่สำคัญ 3 ประการ ประกอบด้วย การจัดการปัจจัยการผลิต พวกเขาได้ออกแบบให้ที่ดินที่ยึดได้เป็นที่ดินของชุมชนที่ทุกคนมีหน้าที่ต้องใช้งาน โดยไม่ต้องรอการรับรองจากรัฐ อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้เรียกร้องให้มีการรับรองโฉนดชุมชน แต่การเรียกร้องดังกล่าวเป็นเพียงการยุทธวิธีช่วงชิงความหมายในทางกฎหมายกับรัฐเท่านั้น แก่นของการต่อสู้หรือการยึดที่ดินไม่ได้อยู่ที่รัฐจะรับรองให้มีโฉนดชุมชนหรือไม่ แต่อยู่ที่ชุมชนต้องมีอำนาจในการบริหารจัดการที่ดินเป็นสำคัญ ในแง่นี้เราจึงไม่สามารถลดทอนความขัดแย้งของการยึดที่ดินให้กลายเป็นเพียงการเรียกร้องโฉนดชุมชนว่าเป็นจุดหมายสูงสุดได้ สอง การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน เมื่อเกษตรกรยึดที่ดินได้แล้ว พวกเขาต้องต่อสู้กับสภาพแวดล้อมที่ไม่มีโครงสร้างพื้นฐาน โดยการสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ และสาม การจัดการแรงงาน การจะสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐานและการอยู่ร่วมกันได้นั้น

พวกเขาได้สร้างระบบการจัดการแรงงานที่ทำให้ทุกคนต้องช่วยกันทำงาน การทำกิจกรรมส่วนรวมจึงมีลักษณะของการบังคับมากกว่าการขอความสมัครใจ หากมีใครไม่ยอมใช้แรงงานร่วมเลย เขาผู้นั้นก็จะถูกขับออกจากกลุ่ม เพราะการใช้แรงงานร่วมในพื้นที่ที่ส่วนรวมบังคับให้เกษตรกรไร้ที่ดินต่อสู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม เมื่อใดที่เกษตรกรไร้ที่ดินต่างคนต่างอยู่ การต่อสู้ก็ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ พวกเขาจะถูกรัฐและนายทุนเข้ามาขับไล่โดยง่าย

ขอแรงเป็นทั้งระบบการจัดการที่ดินและระบบการจัดการแรงงานอย่างแยกไม่ออก เมื่อเกษตรกรไร้ที่ดินยึดที่ดินได้ สิ่งแรกที่เขาต้องจัดการคือการสร้างพื้นที่ส่วนรวม เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยร่วมกันและปลูกพืชอาหารให้ได้ในช่วงแรก พื้นที่ส่วนรวมจะเป็นพื้นที่ให้เกษตรกรไร้ที่ดินผสานความร่วมมือและจัดระบบการใช้แรงงานสำหรับการต่อสู้ ขอแรงจึงเป็นมโนทัศน์ที่ไม่อาจถูกลดทอนเป็นเพียงการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งโฉนดชุมชนเท่านั้น กล่าวคือโฉนดชุมชนไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดของการต่อสู้ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการต่อสู้ของเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้อยู่ที่การทำให้มโนทัศน์เรื่องส่วนรวมปรากฏเป็นจริง ผ่านการทำมาหากินในที่ดินจริง การใช้แรงงานร่วมในพื้นที่ส่วนรวม และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โฉนดชุมชนไม่อาจประสบความสำเร็จได้หากมันเป็นเพียงการรับรองสิทธิโดยรัฐ แต่ปราศจากการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและปราศจากการใช้แรงงานร่วมในพื้นที่ส่วนรวม ขอแรงจึงเป็นระบบที่เข้ามาจัดการปัจจัยการผลิตพร้อมกับจัดการแรงงานด้วยตัวของพวกเขาเอง โดยไม่จำเป็นต้องได้รับการรับรองจากรัฐ

สรุป

งานศึกษามโนทัศน์ว่าด้วยส่วนรวมในปัจจุบันได้ชี้ไปในทางเดียวกันว่า ส่วนรวมไม่ใช่สิ่งที่ไร้การจัดการและส่วนรวมสามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ มากไปกว่านั้น ส่วนรวมยังเป็นเครื่องมือสำคัญของการต่อสู้กับกรรมสิทธิ์โดยรัฐและกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของระบบทุนนิยม ซึ่งไม่สามารถถูกลดทอนให้มีแต่มิติทางวัฒนธรรมได้ แต่การต่อสู้เพื่อสร้างส่วนรวมเป็นเรื่องของการเมือง ที่ผู้คนต่าง ๆ ต้องการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ ผ่านการปฏิเสธความคิดเรื่องกรรมสิทธิ์และเปิดให้เห็นความเป็นไปได้ว่า พวกเขาสามารถสร้างสังคมใหม่ที่ปราศจากระบบกรรมสิทธิ์ได้ อย่างไรก็ตาม ส่วนรวมจึงไม่ได้ถูกนำมาอธิบายเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมเท่านั้น แต่ส่วนรวมยังขยายไปในมิติอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงการจัดการเมืองและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ เช่นงานของ Manzini (2019) Stavrides (2016) และ

Bollier and Helfrich (2019) ที่เสนอว่าขบวนการทางสังคมและชุมชนเมืองหลายแห่งได้พยายามออกแบบพื้นที่และรูปแบบการจัดการเมืองรวมถึงความรู้แบบใหม่ๆ ที่มุ่งไปสู่การปฏิเสธระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวและรัฐ เป็นต้น นอกจากนี้ มโนทัศน์เรื่องส่วนรวมในมิติการเมืองสามารถพบได้ในงานของ Öztürk, Jongerden, & Hilton (2017) ที่ศึกษาการสร้างระบบการผลิตแบบรวมหมู่ของเกษตรกรตุรกี พวกเขาจัดงานแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เสรีที่ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการขยายพันธุ์และแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ให้มากขึ้น เพื่อให้เมล็ดพันธุ์กลายเป็นของส่วนรวมที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ พวกเขาต้องการตอบโต้ระบบทุนนิยมที่เข้ามาควบคุมการผลิตและการทำให้เมล็ดพันธุ์กลายเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของนายทุน เช่นเดียวกับงานของ Ruivenkamp (2017) ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของเมล็ดพันธุ์ เขาอธิบายว่าเดิมเมล็ดพันธุ์เป็นสิ่งที่ไม่มีเจ้าของ เกษตรกรสามารถทำการแลกเปลี่ยนอย่างอิสระ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเมล็ดพันธุ์กลายเป็นสินค้าที่ระบบทุนนิยมกีดกันไม่ให้เกษตรกรเข้าถึง ด้วยการทำให้เมล็ดพันธุ์กลายเป็นวัตถุของความรู้เฉพาะทางที่มีการวิจัยตัดแต่งพันธุกรรมและทำให้มันกลายเป็นสินค้า Ruivenkamp เสนอว่าการต่อสู้ของเกษตรกรคือ การปลดปล่อยเมล็ดพันธุ์ให้กลับสู่การเป็นส่วนรวมอีกครั้งด้วยการนำมันไปแลกเปลี่ยนและผสมพันธุ์อย่างอิสระ แทนที่การผูกผูกขาดไว้กับนายทุน ในแง่นี้ส่วนรวมจึงไม่ได้มีแค่ประเด็นทางวัฒนธรรม แต่ส่วนรวมยังเป็นเรื่องของ การต่อสู้ทางการเมือง

ข้อเสนอของงานชิ้นนี้คือ ขบวนการเกษตรกรไร้ที่ดินภาคใต้ไม่ได้มุ่งไปสู่การสร้างหรือได้รับกรรมสิทธิ์ส่วนตัว แต่กลับมีเป้าหมายเพื่อการปฏิเสธรูปแบบความคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ทุกประเภท โดยพวกเขาเสนอให้สร้างความเป็นส่วนรวมหรือขอแรงขึ้นมาในฐานะที่เป็นการจัดการชีวิตและชุมชนของพวกเขาเอง จากปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ส่วนรวมหรือการสร้างส่วนรวมไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความอ่อนแอและไม่จำเป็นต้องอ้างอิงกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเสมอไป แต่ส่วนรวมเป็นกระบวนการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้คนต่าง ๆ ที่มาร่วมกันในแนวระนาบและออกแบบการจัดการสังคมใหม่ด้วยตัวของพวกเขาเองได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ “ขอแรง”: การปิดล้อม การต่อต้าน และการสร้างส่วนรวม ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.เก่งกิจ กิติเรียงลาภ และผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ได้แบ่งปันความรู้และมอบความเป็นมิตรแก่ผู้เขียนเสมอมา

References

- Aphorn, V. (2014). Community land titles and livelihood security for Southern farmers. *Journal of Social and Anthropology*, 33(1), 105–139. [in Thai].
- Ariyaviriyant, V. (2009). *Development of land reform in Thailand: A case study on the passing of land reform law (B.E.2475–B.E.2518)* (master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai].
- Berkes, F. (1989). Cooperation from the perspective of human ecology. In F. Berkes (Ed.), *Common property resources: Ecology and community-based sustainable development* (pp. 70–88). London: Belhaven Press.
- Berkoff, D. J. W. (1976). Land and development in South Thailand. *South–East Asian Spectrum*, 4(2), 44–55.
- Bollier, D., & Helfrich, S. (2019). *Free, fair, and alive: The insurgent power of the commons*. Canada: New Society.
- Bundhuwong, C., & Unno, A. (2003). *Economic dynamics of the village community in the upper Southeastern of Thailand* (Research Report). Bangkok: The Thailand Research Fund [in Thai].
- Chariamphan, P. (2012). *Politics of community land title deeds policy making process* (master's thesis) Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai].
- Chienthong, J. (2014). *Thai rural from the past to the future*. Chiang Mai: Thai Universities for Healthy Public Policies. [in Thai].
- Dondee, S. (2016). *Dynamics of the land reform movement in Thailand after the 1997 constitution: Case study land reform network of Thailand* (master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai].
- Gordon, H. S. (1954). The economic theory of a common–property resource: The fishery. *The Journal of Political Economy*, 62(2), 124–142.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.
- Jongquin, P. (1964). *Agricultural land use in Surat Thani* (Bachelor's thesis). Bangkok: Kasetsart University. [in Thai].

- Kaewsen, W. (2016). *Method of political movement of landless group: A case study on expired concessions of palm oil plantations areas in Plypraya district Krabi province* (master's thesis). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. [in Thai].
- Kaewsuwan, N. (1994). *Development of rubber production and trade in South Thailand, 1945–1973 A.D.* (master's thesis). Bangkok: Silpakorn University. [in Thai].
- Kaiyoorawongs, S. (Ed.). (2006). *Uncovering the truth, inspection of the monoculture lease agreement*. Surat Thani: Land reform network for the poor in Southern Thailand. [in Thai].
- Macpherson, C. B. (1978). *Property: Mainstream and critical positions*. Toronto: University of Toronto Press.
- Manzini, E. (2019). *Politics of the everyday (Designing in dark times)*. New York: Bloomsbury Visual Arts.
- Nartsupha, C., & Chanikompradit, P. (1997). *The village economy in the Southeastern of Thailand in the past*. Bangkok: Sang San. [in Thai].
- National Statistical Office. (2014). *2013 agricultural census Southern region*. Bangkok: National Statistical Office Ministry of Information and Communication Technology. [in Thai].
- Ostrom, E., & Hess, C. (2000). Private and common property rights. In G. D. Geest (Ed.), *Encyclopedia of law and economics* (pp. 332–379). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Öztürk, M., Jongerden, J., & Hilton, A. (2017). Commodification and the social commons: Smallholder autonomy and ‘Rurban’ relations in Turkey. In G. Ruivenkamp & A. Hilton (Eds.), *Perspectives on commoning: Autonomist principles and practices* (pp. 257–290). London: Zed Books.
- Pintobtang, P. (1997). *The politics of grassroots enviroental movement in Thai society* (Doctoral dissertation). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai].
- Prachumrat, S. (2006). *Full research paper of the Southern community studies, case study: Communities forest in Surat Thani province*. N.P.: n.p. [in Thai].

- Raekphinit, C (1994). *Labor sharing: The economic and socio-cultural relationship of villagers in the South of Thailand* (Research Report). Songkhla: The Institute for Southern Thai Studies. [in Thai].
- Ramitanondh, S., Ganjanapan A., & Ganjanapan, S. (1993). *Community forests in Thailand: Development approach in Northern of Thailand (volume 2): Potential of villagers' organizations to manage community forests*. Bangkok: Local Development Foundation. [in Thai].
- Ruivenkamp, G. (2017). Seeds: From commodities towards commons. In G. Ruivenkamp & A. Hilton (Eds.), *Perspectives on commoning: Autonomist principles and practices* (pp. 381–416). London: Zed Books.
- Santasombat, Y. (1999). *Biodiversity and indigenous knowledge for sustainable development*. Chiang Mai: Biodiversity and Indigenous Knowledge for Sustainable Development Center Faculty of Social Sciences Chiang Mai University. [in Thai].
- Sirichai, L., Nuthong, U., Thammachat, S., Muneemonai, S., & Kitikul, N. (2003). *Southern community rights*. Bangkok: Nititham. [in Thai].
- Stavrides, S. (2016). *Common space: The city as commons*. London: Zed Books.
- Sumnuanyen, K. (2006). *Dynamic battle strategy social movement: The dynamics of the battle strategy of the social movement: A case study of the movement for land rights in Lamphun* (master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai].
- Tubpun, S., & Prachuabmoh, C. (1992). The evolution of forest reclamation in Southern Thailand. In J. Pinthong (Ed.), *The evolution of forest reclamation* (pp. 321–379). Bangkok: Local Development Institute. [in Thai].
- Usher, A. D. (2009). *Thai forestry: A critical history*. Chiang Mai: Silkworm Books.